

Источники и литература

1. Паллас П.С. Наблюдения, сделанные во время путешествия по южным наместничествам Русского государства в 1793-1794 годах / Пер. с нем. – Москва: Наука, 1999. – 246 с.
2. Паллас П.С. Поездка во внутренность Крыма, вдоль Керченского полуострова и на остров Тамань / Пер. с нем. М.С.(лавич); Прим. Г.Э. Караулова // ЗООИД. – 1883. – Т. 13, отд.1.- С. 35-107.
3. Паллас П.С. Краткое физическое и топографическое описание Таврической области, сочиненное на французском языке г. статским советником, Академии наук членом и ордена Св. Владимира кавалером П.С. Палласом. – СПб., 1795. – 72 с.
4. Паллас П.С. Краткое физическое и топографическое описание Таврической области, сочиненное на французском языке г. статским советником, Академии наук членом и ордена Св. Владимира кавалером П.С. Палласом. – СПб.: б/и, 1795. – 72 с.
5. Паллас П.С. Сравнительные словари всех языков и наречий, собранные десницею всевысочайшей особы. Отделение первое, содержащее в себе европейские и азиатские языки. Часть вторая. – СПб.: Тип. У. Шнора, 1789. – 426 с.
6. Паллас П.С. Сравнительные словари всех языков и наречий, собранные десницею всевысочайшей особы. Отделение первое, содержащее в себе европейские и азиатские языки. Часть первая. – СПб.: Тип. У. Шнора, 1787. – 412 с.
7. Малороссия // Советская историческая энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1965. – Т.8. – С. 979.
8. Украина // Советская историческая энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – Т.14. – С. 718-721.
9. Малороссия. Новороссия. Крым. Исторический и этнографический очерк. – М.: АИРО-XXI; Спб.: Дмитрий Буланин, 2006. – 320 с.
10. Гужий И.А., Дядиченко В.А., Компаниец И.И., Спицкий В.Е. Украинская Советская республика // Советская историческая энциклопедия. – Т. 14. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – С. 721 – 777.
11. Белоусов В.В. П.С. Паллас – путешественник и геолог (к 200-летию с года его рождения) // Природа, 1941, №3. – С. 111-116.
12. Сергеев И. Тайна географических названий. – М.: детская литература, 1963. – 240 с.
13. Некрасовцы // Советская историческая энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1967. – Т.10. – С. 107

Яблоновська Н.В.**ЕТНІЧНА ПРЕСА КРИМУ В АСПЕКТІ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ ТА ЕТИЧНИХ ВИМОГ**

Картина сучасних етнічних ЗМІ Криму і за кількістю, і за розмаїтістю видань переконливо доводить спробу реалізації на півострові моделі міжнаціонального діалогу за принципом “єдність через розмаїття”: на півострові випускаються кримськотатарські, караїмські, кримчацькі, російські, німецькі, вірменські, єврейські, грецькі, білоруські, болгарські, азербайджанські, литовські й ін. газети і журнали.

Актуальність теми відповідності цих видань сучасним журналістським професійним та етичним вимогам зумовлюється, в першу чергу, тим великим значенням, яке етнічна преса має для багатонаціональної Автономної Республіки Крим, де вона й відображає проблеми національних меншин, які становлять на півострові більшість, й виступає як чинник національного порозуміння, а іноді й міжнаціонального розбрату.

Етичні стандарти національної преси півострова неодноразово привертала увагу таких дослідників, як М. Семена [1; 2], В. Притула [3; 4], Л. Буджурова [5; 6], Л. Миркіна [7] й ін.

Але якщо етичність відображення у цих виданнях етнічної проблематики була досить глибоко проаналізована у цих публікаціях, то відповідність кримських етнічних видань міжнародним стандартам етнічної преси залишилась поза увагою журналістикознавців.

Це зумовлює новизну нашого дослідження, мета якого – дослідити відповідність етнічної преси АРК провідним тенденціям розвитку європейської етнічної журналістики.

1990-і роки стали переломними не тільки в розвитку кримськотатарських видань, але і всіх етнічних ЗМІ Криму. У “Паризькій хартії для нової Європи”, прийнятій 21 листопада 1990 р., було прямо зазначено, що “питання, які стосуються національних меншин, можуть вирішуватися задовільно тільки в демократичних політичних рамках”.

У сучасній АРК зараз працює понад 30 республіканських національно-культурних товариств і організацій, зареєстровано понад 60 етнічних видань. У листопаді 2001 року була створена Кримська спілка журналістів етнічних ЗМІ. Спроба організації такого журналістського об’єднання була першою не тільки в масштабі Криму, але й усієї України (у той час як, наприклад, National Ethnic Press and Media Council of Canada – Національна Рада етнічних мас-медіа Канади – існує вже 29 років [8]).

При тім, що в Криму вже існували дві журналістські організації – Кримська організація Національної Спілки журналістів України й Асоціація вільних журналістів Криму, потреба у створенні нової структури була зумовлена завданням захисту етнічних ЗМІ на кримському інформаційному ринку, буквально заповненому російськомовними виданнями – як кримськими, так і українськими та російськими [2; 52-55], що виходять великими накладками і, отже, мають солідну фінансову підтримку рекламодавців.

У 2001 році з метою консолідації етнічної преси всіх європейських країн та координації її діяльності була створена “Європейська асоціація щоденних газет етнічних меншин і регіональних мов” (“European Association of Daily Newspapers in Minority and Regional Languages” - Midas) з центром в італійському місті Болцано.

Асоціація опікується активізацією етнічної преси, розробкою і впровадженням заходів розвитку етнічних видань, налагодженням зв'язків між їх редакціями, забезпеченням умов для поширення інформації про культуру етнічних спільнот.

У зверненні Midas говориться: “Існування щоденних газет національних меншин і газет, які виходять регіональними мовами, є критичним. Ми знаємо на власному досвіді, яку важливу роль грають деякі публікації в житті місцевої мовної меншини. Вони надають важливу щоденну інформацію, яку пропонують національні газети на мові більшості. Але це не все. Вони також захищають і популяризують міноритарні культури, які у свою чергу розширюють діапазон розповсюдження мов своїх меншин. Ці публікації роблять меншини видимими для більшості, яка часто ігнорує їх”. Національні меншини повинні знайти мирний шлях до того, щоб їх голос був почутий. Існування кваліфікованої незалежної журналістики – ось фундаментальний принцип нашої щоденної праці” [9].

Визнанням зусиль тих журналістів, які дотримуються журналістських стандартів і вносять вагомий внесок у культурне розмаїття і захист мов національних меншин, є нагороди Midas - Приз Отто фон Габсбурга та приз Midas за журналістську майстерність

Членами Midas можуть бути газети з періодичністю не меншою, ніж 3 рази на тиждень, і кількістю матеріалів етнічною мовою не нижчою від 51 % [10].

Проте сьогодні жодне етнічне видання не тільки АРК, але й усієї України, окрім російських, не відповідає цим високим критеріям. Із усього масиву кримської етнічної періодики найближча до них газета “Къырым”, яка виходить двічі на тиждень і переважно більшість матеріалів друкує кримськотатарською мовою.

З інших видань рідною мовою виходять тільки кримськотатарські газети “Янъы дюнья”, “Маариф ишлери” та “Хидает”, журнали “Йылдыз” та “Тасиль”, ціною їх відмови від загальноновживаної в Криму російської мови є значно нижчі накладі, ніж у російськомовних кримськотатарських видань – газет “Голос Крыма”, “Полуостров”, “Диалог”, “Авдет”, журналу “Къасевет”.

Найбільш оперативними серед кримських етнічних видань є також кримськотатарські газети: вищезгадувана “Къырым” виходить двічі на тиждень, інші – “Голос Крыма”, “Полуостров”, “Диалог”, “Янъы дюнья”, “Авдет” – є тижневиками.

Видання національних меншин АРК виходять раз на місяць чи ще рідше, звертаються до рідної мови лише час від часу, лише у деяких публікаціях, і це є великою помилкою. Як позитивний, можна навести приклад литовської і грецької газет. В інформаційному бюлетені литовського товариства ім. Чорльоніса “Tiltas”, що регулярно виходить із січня 2000 року, найцікавіші матеріали бюлетеня друкуються одночасно литовською і російською мовами, іноді за “дзеркальним принципом” публікує матеріали і грецька газета “Неос Понтос”.

У ХХ столітті багато вчених говорили про мову як про особливу “наївну філософію”. Сучасні лінгвісти саме через мову вказують на особливості мислення того чи іншого народу, розкривають послідовність та ієрархію елементів у його картині світу. І оскільки граматична будова мови є відображенням світоуявлення, способів членування й опису дійсності націями, то відмінності між картинами світу окремих націй, з точки зору вчених, будуть тим більшими, чим більше віддалені їхні мови одна від одної.

Отже, картину світу однієї нації просто неможливо розкрити адекватно через посередництво мови іншої нації. Саме тому фахівці з етнічних питань справедливо наполягають на тому, що переважна більшість матеріалів у етнічних виданнях має друкуватися етнічними мовами.

Таким чином, одним з найважливіших завдань етнічних видань має бути підтримка національної мови, національної літератури рідною мовою. Як показує кримський досвід, завдання це навіть газетами кримськотатарського народу, які вирізняються дуже високим рівнем національної самоідентифікації та найінтенсивнішими порівняно з іншими кримськими етносами процесами національного відродження, вирішується повільно.

Мовознавець А. Емірова пише: «Депортація і майже піввікове заслання завдали величезної шкоди культурі кримськотатарського народу, зокрема мові і художній літературі. В умовах заслання кримськотатарська мова перестала виконувати всі свої соціальні функції, крім однієї «сімейної мови, унаслідок чого розпалася стилістична система мови» [11; 149]. Професор А. М. Емірова вказує, що необхідні спеціальні ортологічні словники (правильностей і труднощів) з розробленою системою транскрипції; але дотепер не складений навіть глумачний словник кримськотатарської мови, що покликаний регламентувати правильне вживання слів у мові (відповідно до їх лексичного значення), їхнє написання, сполучуваність і деякою мірою вимова [11; 150].

Із мовним питанням в етнічній пресі тісно пов'язана проблема її фінансування, адже ст.3 Закону України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” говорить про те, що “державна адресна підтримка надається винятково засобам масової інформації <...>, які цілеспрямовано сприяють розвитку мов та культур національних меншин України”. Отже, державне фінансування 100-відсотково російськомовних видань, редакції яких не хочуть піти назустріч прагненням представників свого народу вчити рідну мову і поглиблювати її знання, за Бюджетним кодексом України, є нецільовим використанням бюджетних коштів, тому не може мати місця.

З огляду на кримський досвід можна наголосити, що роль етнічних видань полягає не тільки в тім, щоб бути почутими владою та титульною більшістю. Не менш важливим для преси корінних народів є визна-

чення національної ідеї, яка має консолідувати весь етнос. Цікаво, що обговорення цієї національної ідеї займає все більше місця на шпальтах кримськотатарських видань, де ще у 1990-і панувала переважно соціально-економічна і політична проблематика, пов'язана з нелегким процесом повернення і облаштування кримських татар на своїй історичній Батьківщині. Звичайно, ці проблеми не зникли з життя кримських татар і з публікацій в їх виданнях. Наприклад, земельне питання у останні 3 роки знов набуло гострої актуальності.

Але поряд з тим все частіше лунає думка, що не ці проблеми мають бути головними у житті народу, а його зусилля із збереження національної ідентичності. Тому справжньою подією у інтелектуальному житті кримських татар і всієї АРК став вихід програмної статті професора, ректора Кримського інженерно-педагогічного університету Февзі Якубова "Культ интеллекта как национальная идея" [12]. Міркування професора Якубова поєднує головне питання: що робити його рідному народові у світі, де "право на життя народів і країн визначені принципами конкуренції: сильний – перемагає, слабкий – програє", як зберегти свою самобутність, яка національна ідея потрібна сьогодні кримським татарам, щоб навчитися не тільки виживати, але і гордо нести своє ім'я. Ректор КІПУ вважає, що відродитися і зберегтися кримськотатарському народові допоможе тільки високого рівня освіта, культ інтелекту.

Публікація Ф. Якубова сколихнула не тільки кримськотатарський народ, а й багатьох представників слов'янського населення Криму. В обговоренні ідей статті взяли участь Президент Кримської Академії наук професор В. Тарасенко [13], журналісти газети Верховної ради АРК "Крымские известия" [14], кінорежисер Ігор Муратов [15], публіцист А. Кадиров [16], письменник Р. Фазил [17] та ін.

Так, Президент Кримської Академії наук професор В. Тарасенко у своєму відгуку на статтю підкреслив, що "наполегливість у реалізації національної ідеї кримськотатарських політиків і інтелектуалів легко можуть спровокувати аналогічні устремління великоросів, слов'янофілів і т.д. і т.д.", а це у свою чергу може викликати етнічний конфлікт [13], журналіст "Крымских известий" С. Устинова підтримала думку про те, що адміністративними методами не змінити хід історії і реанімувати національні державні утворення минулого вольовим рішенням неможливо [14].

Кримськотатарські респонденти, навпроти, стверджували, що «кожен кримський татарин живе з надією і вірою на відродження національної автономії», а в питаннях національної політики «ситий голодного не розуміє» [17; 18] і т.д.

Проблеми збереження національної мови (зокрема, обговорення підготовленої Республіканською Асоціацією кримськотатарських працівників освіти "Мааріфчі" Концепції освіти кримськотатарською мовою) й літератури, переходу на латиницю, відродження національних традицій й ремесел, повернення до споконвічних національних імен і топонімії займають провідне місце на сторінках кримськотатарських видань.

Наприклад, в газеті "Къырым" постійними рубриками є: "Література", "Історія", "Посміємося з Озенбашем" (гумористична рубрика, головним героєм якої є кримськотатарський народний персонаж Ахмет-Ахай Озенбашли), "Національний рух у спогадах", "Наша чудова, молодь".

На тематичній сторінці "Миллий арекет Кгбнинъ козьлеринен" ("Національний рух очима КДБ") газета регулярно публікує документи зі спецхранів КДБ про кримськотатарський національний рух і його учасників. Тематична сторінка "Ислям нуры" ("Світло Ісламу") піднімає проблеми, пов'язані з релігійним відродженням народу. Цікаві також тематичні сторінки: "З поетичної творчості читачів", "Чокъракъ" ("Джерело") – дитяча, "Bizim Qirim" ("Наш Крим") – молодіжна.

З 12 березня 2005 року виходить щомісячний двоипосольний (аркуш) додаток до газети "Къырым къарайлар" ("Кримські караїми"), підготовлений етнокультурним центром "Кале" і науковою радою Асоціації "Крымкарайлар". У додатку висвітлюється стан проблеми збереження і відродження етнокультури караїмів, приділяється увага національним святиням, походженню, історії, релігії, зв'язкам з родинними тюркськими етносами. Постійні рубрики: "Фрагменти історії", "Древні роди, імена і прізвища караїв", "Хроніка", "З минулого", "Загадки історії", "Джамаат", "Нові книги" і ін. Газета стала справжньою енциклопедією національного життя невеличкого караїмського народу. З часів виходу "Известий Караимского Духовного Правления" (1917 – 1919) це перше видання, яке регулярно виходить на історичній батьківщині кримських караїмів і є не тільки рупором їх культурного життя, а й важелем їх політичного впливу на ситуацію на півострові навколо проблем цього етносу.

Тижневик "Янъы дюнья" розповідає про основні події життя Криму й України, а також кримськотатарської громади. У газеті ведеться тематична сторінка про народні традиції й обряди, під рубрикою "Оджакъ башинда" ("У вогнища") ведеться розмова про проблеми родини і виховання моральності. Великий інтерес викликає сторінка "Баба-деделеринден къалгъан зенаат" ("Ремесло, що залишилося від предків"), що розповідає про кримськотатарських народних умільців. Постійними рубриками газети є "До 20-річчя подій 1987 року", "Повернути історичну топоніміку", сторінка "Назмиет" пропонує увазі читачів вірші кримськотатарських поетів.

Наскрізна тема публікацій кримськотатарської преси – збереження національних традицій. Журналісти з занепокоєнням відзначають, що в середовищі кримських татар зустрічаються випадки неповажного ставлення до старих, байдужості до власних дітей, не характерні для даного народу в минулому. Наприклад, "Голос Крыма" у рубриках "Поговоримо про традиції", "О звичаї!" закликає своїх співвітчизників повернутися до досвіду предків, не піддаватися руйнівному впливові цивілізації.

Єдиною регіональною газетою, що виходить кримськотатарською мовою, є "Сувдагъ сеси" ("Голос Судака") - додаток до газети "Судакский вестник". Газета виходить один раз на місяць з жовтня 1992 року під гаслом: "Эллялькъ, мерхамет, муһаббетлик" ("Моральна чистота, милосердя, любов"). Епіграфом до газети стали поетичні рядки: "Ветанымыз – Къырым, милеттимиз – къырым, ана тилимиз – къырым тили.

Милеттим яшасын, десень, ана тилинъни огрен” (“Наша батьківщина – Крим, наш народ – кримці, рідна мова – кримська. Якщо хочеш блага своєму народові, вивчи рідну мову”).

Отже, визначені “Європейською асоціацією щоденних газет етнічних меншин і регіональних мов” вимоги до своїх членів, є тими орієнтирами, що, по-перше, мають спрямувати розвиток українських етнічних видань, а по-друге, становлять об’єктивні критерії оцінки етнічних ЗМІ тими владними установами, які вирішують питання про їх державну грошову підтримку.

Джерела та література

1. Семена М. Досвід і помилки кримської преси під час формування, розвитку та усунення напружених конфліктних ситуацій у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин (1995 – 2002 роки) // Кримські студії. – 2003. – № 1-2. – С. 58-84.
2. Семена Н. Состояние средств массовой информации в Крыму // Белая книга крымской журналистики. – 2000. – С. 30-66.
3. Притула В. Выступление во время «круглого стола» // Гуманітарні аспекти інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство: матеріали “круглого столу”: 5 травня 1999 р. – К., 1999. – С.86-89.
4. Притула В. Засоби масової інформації в Криму і проблема інтеграції депортованих народів в українське суспільство // Національна ідея та національна своєрідність у засобах масової інформації: Асиміляція чи інтеграція в багатонаціональні суспільства Центрально-Східної Європи. Матеріали “круглого столу”, Київ, 20-22 грудня 1996 р. – К., 1997. – С. 46-49.
5. Буджурова Л. Про етичну журналістику: етнічні аспекти // Кримські студії. – 2003. – № 3-4. – С.45-57.
6. Буджурова Л. Українці й кримські татари в Криму: проблеми інтеграції та асиміляції // Національна ідея та національна своєрідність у засобах масової інформації: Асиміляція чи інтеграція в багатонаціональні суспільства Центрально-Східної Європи. Матеріали “круглого столу”, Київ, 20-22 грудня 1996 р. – К., 1997. – С. 49 – 53.
7. Мыркина Л. Проблемы этнической толерантности и конфликтности в СМИ Автономной Республики Крым // Идентичность и толерантность в многоэтничном гражданском обществе. Материалы III международного семинара 11-14 мая 2004 г., г. Алушта / Под общ. ред. Т.А. Сеньюшкиной. – Симферополь, 2004. – С. 147-150.
8. Этническая пресса на службе многокультурной Канады // the Young Street Review. – 2003. – №209 // <http://www.newcanada.com/209/209-03-ethnicweek.htm>.
9. European Association of Daily Newspapers in Minority and Regional Languages // <http://www.midas-press.org/stat.htm>.
10. Statutes of the "European Association of Daily Newspapers in Minority and Regional Languages" // <http://www.midas-press.org/stat.htm>.
11. Эмирова А. Крымскотатарская филология: современное состояние и перспективы развития // Вопросы филологии. - 2003. № 2 (14). С. 149-156.
12. Див.: Полуостров. – 2007. - № 2. – 19 января. – С. 2-6 (рос. мовою); Къырым. – 2007. - №№ 5-8 (кр.-тат. мовою).
13. Тарасенко В. Моя единственная заповедь // Полуостров. – 2007. - № 3. – 26 января. – С.4.
14. Устинова С. Административными методами не изменить ход истории // Крымские известия. – 2007. - № 21. – 6 февраля. – С.3; Полуостров. – 2007. - № 5. – 9 февраля. – С.4.
15. Муратов Э. От Кампанеллы до Якубова / Взгляд на «Культ интеллекта...» из Киева // Полуостров. – 2007. - № 8. – 2 марта. – С.4.
16. Кадыров А. Туманный взгляд из Киева // Полуостров. – 2007. - № 10. – 16 марта. – С. 6.
17. Фазыл Р. «Наши» и «ваши» // Полуостров. – 2007. - № 11. – 23 марта. – С. 6.
18. Ягъя С. Открытое письмо профессору Тарасенко // Полуостров. – 2007. - № 4. – 2 февраля. – С. 6.